

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

МАРИЯ ИЛИЕВА. БЪЛГАРИНЪТ В СВОЯ ЕЗИКОВ СВЯТ (ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЧНО И ЕТНОПСИХОЛИНГВИСТИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ)

ВЕЛИКО ТЪРНОВО, УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. СВ. КИРИЛ
И МЕТОДИЙ“, 2021. 224 СТР. ISBN 978-619-208-237-6

Монографията представя анализ на един централен фрагмент от българската картина на света, в който концептите МЪЖ, ЖЕНА, ДЕТЕ, СЕМЕЙСТВО; ДОМ и КЪЩА, СЕЛО и ГРАД, ПЪТ; КРАСОТА, ГЛУПОСТ са свързани в асоциативно-вербална мрежа, в чийто център е именно човекът. Направена е съпоставка с някои славянски езици (основно с руски и полски език), което дава възможност да се изясни лингво- и етноспецифичният характер на посочените концепти в българския език. Илюстративният материал включва речникови тълкувания, пословици и поговорки, фразеологизми, асоциации, съпоставки с чужди езици.

MARIA ILIEVA. THE BULGARIANS IN THEIR LINGUISTIC WORLD (LINGUO-CULTURAL AND ETHNOPSICHOLOGICAL RESEARCH)

VELIKO TARNOVO, ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY
PRESS, 2021. 224 P. ISBN 978-619-208-237-6

The monograph presents an analysis of a central fragment of the Bulgarian picture of the world, in which the concepts MAN, WOMAN, CHILD, FAMILY; HOME and HOUSE, VILLAGE and CITY, ROAD; BEAUTY, STUPIDITY are connected in an associative-verbal network, at the center of which is the person. A comparison has been made with some Slavic languages (mainly with Russian and Polish), which makes it possible to clarify the linguistic and ethno-specific nature of the mentioned concepts in the Bulgarian language. Illustrative material includes dictionary interpretations, proverbs and sayings, phraseology, associations, comparisons with foreign languages.

Вглеждането в публикационната дейност на М. Илиева убедително разкрива промяната във фокуса на научните ѝ интереси и еволюцията на предпочитанията и идеите ѝ: от граматика, срв. първата ѝ монография *Българинът в своите местоимения* (2004), и функционална стилистика, срв. следващата ѝ монография *Количествен анализ на местоименната употреба в стиловете на българския език* (2005), към лингвокултурология и когнитивна лингвистика. Ако в първата половина на научната си кариера

тя обстойно и задълбочено изследва функционалния аспект на българските местоимения, по-късно прави плавен преход към лингвокултурологичната проблематика, като взема за изследователски предмет концептуализацията на по-големи или по-малки отрязъци от картината на българина за света и нейното отражение в българския език в съпоставителен план с полски и руски език. Това, което обединява посочените два етапа в творчеството на М. Илиева, е последователното придържане към антропоцентричната изследователска парадигма.

Монографията *Българинът в своя езиков свят (Лингвокултурологично и етнопсихолингвистично изследване)* (2021) представя анализ на един централен фрагмент от българската картина на света, в който концептите МЪЖ, ЖЕНА, ДЕТЕ, СЕМЕЙСТВО; ДОМ и КЪЩА, СЕЛЮ и ГРАД, ПЪТ; КРАСОТА, ГЛУПОСТ са свързани в асоциативно-вербална мрежа, в чийто център е именно човекът. МЪЖ : ЖЕНА е основна полова опозиция, а МЪЖ/ЖЕНА : ДЕТЕ – основна възрастова опозиция. Тези концепти изграждат СЕМЕЙСТВОТО, чиято локация са ДОМЪТ и КЪЩАТА. ПЪТЯТ според авторката е концептуализиран като средство за социализация, а самата социализация лежи в основата на ценностната картина на света (КРАСОТА и ГЛУПОСТ). Извън семейното пространство човекът пребивава в пространството на социума – ГРАД или СЕЛЮ. Така авторката обосновава избора на посочените концепти, както и асоциативните връзки между тях (стр. 49–50). Представените концепти се обединяват в следните няколко фрагмента от българската картина на света: персоналии и микрообщества (МЪЖ, ЖЕНА, ДЕТЕ, СЕМЕЙСТВО), локации (ДОМ, КЪЩА, ПЪТ, ГРАД, СЕЛЮ) и ценности (КРАСОТА, ГЛУПОСТ). Всички посочени концепти се намират в ядрото на езиковото съзнание на българите. Авторката добре е определила набелязаните асоциативни връзки като мрежа, защото освен посочените асоциации могат да се набележат и други: МЪЖ : ПЪТ, ЖЕНА : ДОМ (КЪЩА), СЕМЕЙСТВО : ДОМ, ЖЕНА : КРАСОТА и др. Както може да се заключи, опозитивните отношения между концептите са както комплементарни, така и контрарни.

Монографията започва с уводна част, следват три глави, в които е направен детайлен анализ на включените концепти, обособени в персоналии (втора глава), локации (трета глава) и ценности (четвърта глава). Книгата завършва с кратко заключение и списък на използваната литература.

В уводната част *Основни понятия. Предмет, задачи и цели на изследването* (стр. 7–53) авторката стегнато въвежда читателите в използвания понятиен апарат – картина на света, концепт, ядро на езиковото съзнание на българите. За първи път в тази книга се разисква въпросът за ядрото на езиковото съзнание на българите. М. Илиева представя в табличен вид списък от 75 концепта, ранжирани според данни на *Българския асоциативен речник. Прав и обратен* (от 2003 г.) с автори П. Балтова, А. Ефтимова, А. Липовска, К. Петрова. Последвалят анализ на ядрените единици по-

казва според авторката, че българинът е човек с позитивни нагласи към света (стр. 42). Важно място в уводната част заема обосновката на въпроса за подбора на доказателствения материал. Така наблюденията се изграждат на основата на: лексикалното значение на думите, назоваващи съответните концепти; данни от жаргона; фразеологизми, пословици и поговорки; данни от свободни асоциативни експерименти (речници и лично проведени експерименти).

Съществен научен принос представлява сравнението на българските концепти със същите концепти в езиковото съзнание на носителите на други славянски езици чрез анализ на съпоставими данни. Основните съпоставки се правят с руски и полски език, но се привеждат данни и от беларуски, украински, чешки и др.

Подробният анализ на концептите в следващите три глави се извършва по един и същ модел, който е авторско постижение и ще може да се използва и от други учени.

Във втората глава *Персоналии* (стр. 55–120) се разглеждат базисните концепти МЪЖ и ЖЕНА, както и концептите ДЕТЕ и СЕМЕЙСТВО. Подчертава се, че посочените концепти, въпреки своята универсалност в езиковата картина на света, имат и етнокултурни различия. Третата глава *Локации* (стр. 121–172) включва концептите ДОМ : КЪЩА, СЕЛО : ГРАД и ПЪТ. Специално за концепта ПЪТ се прави изводът, че представата на българите за пътя се характеризира с голяма степен на абстрактност. В неговата концептуализация се открива както пространствена, така и времева семантична зона. Четвъртата глава, озаглавена *Ценности* (стр. 173–205), е посветена на концептите КРАСОТА (в съпоставка с ХУБОСТ) и ГЛУПОСТ. Интерес предизвиква наблюдението, че като „форма“ глупостта е свързана с нещо ‘гладко, равно, тъпо, вдлъбнато, овално и кръгло’, а като съдържание – с ‘празно пространство’, срв. метафорите *ливада, тиква, катуна, галош, дупка* и др. (стр. 205).

Изложението на концептите е изключително прегледно, след всеки от тях се правят изводи, съпоставки и обобщения. Илюстративният материал включва на първо място речниковите тълкувания, пословици и поговорки, фразеологизми, асоциации, съпоставки с чужди езици.

Отбелязано е, че българските концепти МЪЖ и ЖЕНА имат „амбивалентен“ характер, защото думите за тези концепти обединяват в себе си по две значения – за разлика от руския и полския език, в които на всяко от двете значения съответства отделна лексема, срв. в бълг. *мъж* – в руски *мужчина* и *муж*, в полски – *mężczyzna* и *mąż*. Въпросът, по който може допълнително да се разсъждава, е дали, както пише авторката, за руското и полското езиково съзнание това са отделни концептуални структури. Разсъжденията могат да продължат и по посока на езици, в които пък думата за *човек* и *мъж* е една и съща, срв. в английски, немски и др.

Не съм съвсем съгласен, че *съпруг / съпруга* са думи с предимно административна, институционална или официална употреба. Ако това е вярно и ако тези думи имат ниска честота на употреба, би трябвало да обясним защо една старобългарска дума е останала в периферията на езиковата употреба и дали *съпруг / съпруга* не са еднозначно съотносими със *семейството* в сравнение с *мъж* и *жена*.

В *Заключението* (стр. 207–211) авторката прави следните обобщения: (1) Картината на света на българина е съставена от полюсни представи, т.е. основа за българското езиково съзнание е парадигматичната концептуална връзка – антонимна, синонимна, таксономична; (2) Българинът е човек, у когото липсва активно отношение към света, той е самовглъбен и затворен в своите умозрителни преживявания; (3) Картината на света има динамичен характер – при някои концепти разликата между традиционната и съвременната интерпретация е незначителна (тук, както може да се очаква, спадат ценностните концепти), но при други разликата е съществена, което води до разцепване на един концепт на два отделни концепта (ДОМ и КЪЩА); (4) Доказано е, че българската картина на света е със силно изразена антропоцентричност; (5) В ядрото на съвременните концепти МЪЖ и ЖЕНА стои преди всичко техният физиологичен статус. Така връзката на тези два концепта с концепта СЕМЕЙСТВО в съвременното българско езиково съзнание е много слаба; (6) В съвременното българско езиково съзнание двете представи за ДОМ и КЪЩА постепенно се разграничават: концептуализацията на ДОМА търпи абстрактно осмисляне, а чисто локативното значение е приоритет на КЪЩА; (7) Най-непроменяемата с времето част от картината на света е ценностният свят на българина; (8) Българинът оценява емоционално, а не рационално – за разлика от поляка; (9) Въпреки своята затвореност и самовглъбеност българинът е позитивно мислещ за света човек.

Библиографията включва 123 заглавия на изследвания по темата на български, руски и полски език.

Като цяло трудът на Мария Илиева се отличава със зрялост и задълбоченост. Той е плод на дългогодишни проучвания. Притежава добре премислена структура, а езикът е просто съвършен. С този труд се задава образец за следващи изследвания на българската концептуална и езикова картина на света.

Стоян Буров / Stoyan Burov

✉ Член-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров
stobur@abv.bg

✉ Corr. Member Prof. Stoyan Burov, DSc
stobur@abv.bg